

Muharrem Balcı

4 Aralık 2011, İstanbul

Konuşan: İsa Yılmaz, Abdullah Arslan

1952 yılında İstanbul'da doğan Muharrem Balcı, 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Mezuniyetinden sonra başladığı avukatlık mesleğine 30 yılı aşkın süredir devam etmektedir. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görev alan Muharrem Balcı 2010 yılında başladığı Yeşilay Cemiyeti Başkanlığı'na devam etmektedir.

Serbest avukat olarak mesleğini icra etmenin yanında hukukçu bir aktivist olarak çeşitli vesilelerle çeşitli etkinliklerde boy göstermiş, aynı zamanda bir insan hakları savunucusu olmuştur. Bu tavrını 28 Şubat sürecinde de devam ettirmiştir. 14 yıldır Genç Hukukçular Okuma Grubu'na gerek maddi gerekse de manevi olarak destek verip, istikrarlı bir şekilde bu programı devam ettirmiştir.

'28 Şubat, daha çok ekonomik baskı yoluyla halkın ve iktidarın sindirildiği bir darbe sürecidir'

MUHARREM BALCI

28 Şubat'ın zeminini oluşturan dinamikler üzerinden bir tahlille röportajımıza başlayalım. O sürecin içerisinde iç ve dış dinamikler, süreci nasıl etkiledi? Darbenin yerel bir boyutu olduğu kadar uluslararası bir boyutu da vardı ve ekonomik manada bundan ciddi getiri sağlayanlar vardı.

28 Şubat sadece yerel bir hareket değildi. Cumhuriyet'i kurduğunu ve Cumhuriyet'in sahibi olduğunu düşünen, -ki bunlara anayasal kurumlar da dâhil-, Cumhuriyet'ten bu tarafa toplum üzerinde toplum mühendisliği yapan ve her şeyin sahibi olarak kendini gören bir çevre bulunuyor. Bu çevrenin Türkiye'deki toplumsal hayat üzerinde yıllardan bu tarafa bazı yaptırımları, uygulamaları var. Diğer taraftan sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada İslâmlaşmaya dönük bir ilgi var. Türkiye de bu ülkeler içerisinde önemli bir yer tutuyor. Uluslararası sermaye güçlerinin de Türkiye üzerinden hesaplarını göz önünde tutarsak Türkiye'nin o dönemde gittikçe İslâmlaşması hesapları bir anda değiştirdi. Sonuçta Türkiye'de bir 28 Şubat süreci yaşandı ve bu süreç nihayet bankalar operasyonu ile bir rivayete göre 70 milyar, bir rivayete göre 100 milyar liranın dışarı çıkmasına veya içeride belli ellerde toplanmasına sebep oldu. 2001'de yapılan bankalar operasyonu ile bu durum engellenmeye çalışıldı; fakat o an için başarılı olunamadı. Daha sonraki dönemde gelen AKP iktidarı bu hesabı görmeye çalıştı, kısmen de gördü. Yani 28 Şubat'ın sosyal

ve toplumsal içerikli olması yanında aynı zamanda da ekonomik bir yönü de vardı. Milletine komplo kurarak belli menfaatler elde etmek isteyenler sonuçta o görece toplumsallıklarını kendi bireyselliklerine evrilterek buradan menfaat temin ederler. Çünkü uzun müddet yaşayabilmeleri için kendilerince ekonomik bir getiri de elde etmiş olmaları lazım geldiğine inanırlar.

Bu kişiler menfaatlerinin önünü tıkayacak bir parti başa geçince de var olan durumu değiştirmeye yönelik girişimlerde bulundular..

Evet, 28 Şubat sürecinin taraftarı olanlara göre Refah Partisi'nin iktidara gelmesi veya bir koalisyonun büyük partisi olması seçim sisteminin bir azizliği olarak patlak vermişti. Daha önce siyasi meselelerin konuşulduğu bir ortamda bahsettiğim gibi dış ve iç dinamikler bir araya gelerek bu sonucu değiştirmeye çalıştılar. Elbette ki iki partiden oluşan koalisyon buna önce prim vermedi. Böyle olunca da hem ekonomik, hem askeri, hem siyasi yoldan, hem de bürokrasiyi sıkıştırarak bir 28 Şubat süreci oluşturdular. Bu süreci doğuran yol önemliydi. Benim *MGK ve Demokrasi* kitabımda bir 'Kriz Yönetmeliği' konusu vardır. 28 Şubat'ın ilk sinyali, bu Kriz Yönetmeliği vasıtasıyla. Kriz Yönetmeliği isimli bir yönetmelik çıkararak hükûmete bunu imzalattılar. Bu Kriz Yönetmeliği'nde iktidarın elini ayağını bağlayacak veya iktidar üzerinde, iktidarın dış çevresinde başka bir çember oluşturacak bir oluşum meydana getirdiler. Nitekim Batı Çalışma Grubu, daha sonrasında Cumhuriyet Çalışma Grubu gibi çalışma grupları bu Kriz Yönetmeliği'nin bir eseridir.

Hükûmetin bunu algılayabilme imkânı olmadı mı?

Hükûmet bunu ne derece algıladı bilmiyoruz; fakat hükûmet Kriz Yönetmeliği'ni 28 Şubat'tan bir sene önce imzalamıştı. Biz o zaman bu durumun farkına vardık ve benim o zamanlar *Selam* gazetesi'nde bir hafta süreyle yayımlanan bir makalem çıktı. Sonra o makalenin yeteri kadar anlaşılmadığını düşünerek, *MGK ve Demokrasi: Hukuk, Ordu, Siyaset* isimli bir kitap hazırladık. O kitapta olayın üç boyutuna değindik; birincisi, anayasal kurum olarak MGK'nın, tavsiyeleri veya kararları ile hukuki sonuçlar

doğuran bir kurum olmasından ötürü hukuki boyut. İkincisi, siyasete tavsiye veya emirde bulunma niteliğiyle siyasi boyut; ve son olarak MGK'nın ordu mensuplarının ağırlıklı olarak oluşturduğu bir kurum olduğu için askerî boyut. 28 Şubat ordu-siyaset ilişkisi merkezli biçimde Türkiye'nin gündemine oturdu. Hükümetin gerek koalisyon iktidarı olması, gerekse koalisyonun ikinci kanadının beyaz yakahlara yakın olanlardan oluşması, iktidarın bir numaralı partisi bakımından bir acemilik devresinin de yaşanıyor olması gibi nedenler darbeye giden yolu kolaylaştırmış oldu. Tabii burada sadece hükümeti suçlamamak lazım; çünkü o güne kadar oluşmuş, bütün sivil ve askerî bürokrasiyi elinde tutan güç iktidarın etrafını kuşatmış, iktidarı yalnız bırakmış ve bir kaos dönemi oluşturmuştu.

Üç aylık bir Mesut Yılmaz hükümeti dönemi, arkasından da seçimlerle üçlü koalisyonun gelmesi... Bizim gibi ülkelerde üçlü koalisyon intihar demektir. Evet, Avrupa'da koalisyonlar başarılı olabiliyor; ama orada bir ortak yaşama, birarada yaşama kültürü, en azından İkinci Dünya Savaşı'ndaki elli milyon insanın ölümünden sonraki tecrübe üzerine bina edildiği için yürüyebiliyor. Fakat biz böyle bir tecrübeyi yaşamadık. Dolayısıyla bizde koalisyonlar yürümüyor. Eğer olursa da 28 Şubat'ı yapan güçlerin üçlü koalisyondan yararlanarak elde ettikleri ekonomik kazanımlar ortaya çıkıyor. Sonuç olarak Türkiye o dönemde çok kan kaybetti.

Bir de bu durumun mağdurları ortaya çıktı.

O dönemin mağdurları sıradan insanlar, sokaktaki vatandaş oldu. Çocuklarını İmam Hatip Okulları'nda okutmak isteyen, eğitimin sekiz yıla çıkarılmasını istemeyen insanlar, aileler... Bir de ekonomide kendilerine alan açmak isteyen, sınırlı olarak paylaşılmış alanlarda kast sistemi oluşturan İstanbul dükaliğine karşı gerçekten başarılı çalışmalar yaparak ekonomik veriler üreten kesim oldu. Anadolu Kaplanları diye ifade ettiğimiz kesimdir bunlar. Bunların tümü 'irticacı' olarak listelerde yer aldı o dönem.

Bir psikolojik harekât yürütüldü. Dolayısıyla bütün bir halk kitlesi 28 Şubat'ın mağduru oldu, ezildi, ezilmeye çalışıldı, iradesinin üzerine çöktü. Savaş, hasmının iradesini yok etmek sonucuna matuftur. Savaşın ana gayesi budur. Bunu bir savaş olarak yürüttü

darbeciler ve bu savaşta gerçekten de 70 milyonluk bir ülkenin iradesine ipotek koymaya çalıştılar. Büyük oranda da başarılı oldular. Ancak dünyada halkına galip gelmiş bir ordu örneği yoktur. Dolayısıyla halk bir müddet sonra kendi içerisinde daha farklı aktörleri çıkardı ve sonuçta bugün geldiğimiz noktada o anayasal kurumlar şu an yargı karşısında hesap veriyor.

Bunu söylerken tabii şunu da kastetmiyorum: *bugün gelinen noktanın tamamı iç dinamiklerle alakalıdır veya tamamen iç dinamikler bu sonucu üretti* demiyorum. Çünkü Türkiye gibi dünyanın en kritik bölgesinde, Orta Doğu'da ve üstelik yer yer çevresindeki veya aynı inançta olduğu halkların nezdinde 'ağabey' veya 'rol model' olarak gösterilmeye çalışılan bir ülkede meydana gelen önemli olaylar sadece tesadüflere veya iç dinamiklere bağlanarak izah edilemez. Dolayısıyla dış dinamiklerin burada gerçekten çok büyük rolü vardır. Birinci Dünya Savaşı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nda, Cumhuriyet döneminde, 1945'lerden sonraki dönemde ve nihayet 60 İhtilali, 80 İhtilali ve 97'de 28 Şubat Postmodern Darbesi'nde gerçekleşenlerin hiçbirini sadece iç dinamiklerle açıklamak mümkün değildir.

Şunu görmek lazım: sosyal bir olayı değerlendirirken, failini ve mağdurunu tespit ederken o olayın sonucuna bakmak lazım. 28 Şubat kimin işine yaradı? 28 Şubat askerlere, paşalara, bu sistemden maddi anlamda çok büyük oranda nemalananlara yaradı. Ayrıca toplum mühendisliklerinin sergilendiği önemli bir pratik oldu bu darbe. Kim zarar gördü peki? Katsayı nedeniyle üniversitelere giremeyenler, Meslek Liseleri, İmam Hatip Liseleri, Anadolu sermayesi zarar gördü ve bir de halkın içinden çıkmış fikir insanları... Böyle olunca, bir müddet sonra birşey üretemeyen aydınlar kesimi oluştu. Bu inkıta dönemleri, bu kesinti dönemleri bir milletin tarihinde çok önemli yer tutar. Kaldı ki bütün bir tarihimiz böyle inkıta dönemlerini barındırıyor. Tanzimat Fermanı'ndan bu yana 31 Mart Vak'ası, Bab-ı Âli Baskını ve benzeri ihtilalvari işler, Cumhuriyet'in kuruluşunda yaşananlar, 60 İhtilali, 80 İhtilali, 71 Muhtırası, 28 Şubat... Bunların hepsi bu ülkenin kalkınmasının veya kendini ortaya koymasının engelleri olarak görüldüğünde, bunların sadece iç dinamiklerle oluştuğunu söylemek mümkün değil. Dolayısıyla 28 Şubat iç ve dış dinamiklerin iradelerinin örtüşmesiyle bir pratiğe

dönüşmesidir. Bu örtüşme olduğu için pratiğe dönmüştür. Mehmet Akif Aydın Hoca'yla başörtüsü ile ilgili bir sohbetimizde şunu söylemişti: 'Başörtüsü yasağı tamamen iç dinamiklerle alakalı gibi görünür Türkiye'de. Ancak ben Avrupa'da kütüphanelerde Türkiye'deki başörtüsü yasağıyla ilgili 28 Şubat öncesinde birçok kitap gördüğümü, baktığımı hatırlıyorum'. Yani başörtüsü sorunu daha önce dışarıda konuşulmuş ve bir şekilde de buraya enjekte edilmiş bir problemdir. Enjekte edilirken de bizdekilerle Avrupa'daki güçlerin menfaatleri uyumuş demek ki. Ergenekon belgeleri açıklandıkça görüyoruz ki 28 Şubat bir Ergenekon ürünüdür. Ergenekon'un ne kadar dışa bağımlı olduğu da bugün yapılan araştırmalarda ve sorgulamalarda net olarak görülüyor.

28 Şubat ve öncesinde gerçekleşen diğer darbeleri düşündüğümüzde bunların yöntemsel birçok ortak yanları var. Ancak 28 Şubat'ta sanki daha farklı bir operasyon denendi. Adı üzerinde 'postmodern' bir darbe. Bu son darbeden etkilenen kesim de daha çok Müslümanlar oldu. 28 Şubat'ı diğer darbelerden farklı kılan can alıcı noktalar nelerdi?

Şimdi daha önce yapılan darbelere bakalım. Mesela 71 Muhtırası silahlı bir darbe gibi görünmüyor; yani 80 ve 60 İhtilalleri gibi değil, ama postmodern bir darbe de değil. Sıkıyönetim ilanı var o dönem, bir muhtura veriliyor ve sıkıyönetimde ordu her şeye el koyuyor, dolayısıyla iktidarı da istifa ettiriyor. Bu silahsız gibi görünen, silahın kullanılmadığı ama silahlı gücüyle yapılan bir darbedir. 80 Darbesi tam anlamıyla silahlı bir darbedir, 60 Darbesi de öyledir. Fakat 80 İhtilali bize şunu gösterdi: ne kadar darbe yaparsanız yapın bir iki sene içerisinde seçime gitmek zorundasınız ve eninde sonunda iktidarı gerçek sahibine teslim edeceksiniz. İktidarın gerçek sahibi kim: Halk; yani ihtilalin hedefi olan halk. Kendileriye Cumhuriyet'i kuran iradenin devamçıları; ama o irade kendi halkıyla bütünleşmediği için azınlıkta kalmış bir irade. Ne var ki ekonomik ve silahlı güç bu iradenin elinde. Buna dayanarak silahlı bir ihtilalle her şeyi halledeceklerini sandılar; ama 80 İhtilali'nden sonra, daha 83 seçimlerinde Özal iktidara geldi. Özal bir Kürt'tür, dindar bir Müslüman'dır. Dolayısıyla o düşündükleri kurucu iktidar modeli üç sene içinde bozulmuştur. 80 İhtilali'nin

kalcılığı olan kısımları sadece MGK, Anayasa Mahkemesi, YÖK gibi anayasal kurumlardır.

28 Şubat ise daha çok ekonomik baskı yoluyla halkın ve iktidarın sindirilmesi planlanan bir darbe sürecidir. Bu yüzden darbecilerin kendi tanımlamalarıyla 28 Şubat, irticai sermayeyi hedef alan bir süreçtir. Darbeden nemalananlar bir sermaye kesimi oluşturarak bankaların içini boşalttılar ve sermayenin büyük bir kısmını kendileri aldılar, bir kısmını da yurtdışındaki partnerlerine taşıdılar.

Silah kullanılmayan bir darbe oldu 28 Şubat.

Dünya konjonktürü de artık silahlı bir müdahaleyle darbe gerçekleştirilmeye müsait değil; artık silahlı darbeler dönemi kapanmıştır. Avrupa'nın kapisındasın, Avrupa Birliği'ne girmek istiyorsun, bir küresel bağlantın var ve hâlâ silahlı darbe yapacaksın; bu olacak şey değil. O yüzden, daha çok ekonomik ve sosyal içerikli bir darbe olduğu için buna 'postmodern darbe' dendi ve bu darbe başarılı da oldu. Bakın, aradan 15 yıl geçti, onbeş yıldır hâlâ darbenin kalıntılarını silemiyoruz. O tarihten bu güne doğru dürüst hukuki düzenlemeleri yapamadık henüz; Anayasamızı değiştiremedik, oysa 28 Şubat sürecine anayasal kurumlar su taşımıştı, 28 Şubat'ın bitini kanlandırmıştı.

Bu süreçteki hukuksuzluklar aşikâr. Peki, Türkiye'deki hukuk camiası bu hukuksuzluklara karşı nasıl bir reaksiyon gösterdi?

Hukukçular esaslı bir tepki vermedi. Örneğin ben 98'de MGK ve *Demokrasi* adlı kitabı yazdım. Ancak ne o günün öncesinde ne sonrasında MGK'yla alakalı dışı dokunur bir şey yazılmadı. Asker-millet ilişkileriyle ilgili daha önce yazılmış eserler vardı; ama bunun dışında pek fazla bir şey yazılıp çizilmedi. Ben Müslüman camia içerisinde yaşayan bir avukatım ve Müslüman camianın hukukçuları arasındayım. Bu hukukçular içerisinde çok az bir kesim 28 Şubat'la ilgilendi. Diğer taraftansa 28 Şubat süreci birçok hukukçuyu icramatiğe dönüştürdü. Yani hukuk düşünen insanlar olmaktan ziyade, hukuk pratisyenliğine dönüştü bu kişiler. Elbette zor bir süreçti, herkesin kaldırabileceği bir süreç değildi ve hâlâ hukuk camiası ne 28 Şubat'a ilişkin, ne onun sonuçlarına

ilişkin, ne de hukuk üretimine ilişkin bir şey ortaya koymuyor. Bölük pörçük, eklektik bazı şeyler vardır mutlaka; ama bu süreci değerlendiren veya bu süreci tersine çevirecek bir hukuk bilinci oluşturan eserler, paneller, sempozyumlar ortaya çıkmadı. Bu işleri bazı dergi ve gazetelere havale etti insanlar. Hukukçuların bir kısmı da senede bir kere 28 Şubat günlerinde konuşma yaptılar. Neticede hukukçular bu süreci değerlendiremediler. Sol veya Kemalist tarafısa buradan kendine pay çıkardı. Sonuçta onlar da bu milletin düşüncelerini, inancını, pratiğini yaşayamayan insanlardı. Düşünsel olarak dışarıdan beslenen insanlardı, ideolojik olarak farklı ideolojilerden insanlardı. 28 Şubat'tan onlar yararlandılar ve hâlâ 28 Şubat'ın kırıntılarıyla meslek odalarında durabiliyorlar. Oraları hâlâ işgal edebiliyorlar. Bu tip kuruluşlarda ideolojik formasyon iş görüyor. Bu insanların karşısındaki rakipler herhangi bir ideolojik formasyona sahip olmadığından onlar da orada durabiliyorlar. Onları buldukları konumda rahatsız edecek bir mücadele ortamı da yok. Yani bir mücadele yok çünkü belli bir ideolojiye sahip olanla ideolojisi olmayan insanlar arasındaki sürtüşmeye mücadele denmez. Mücadele olması için ideolojik yapıların karşısında yine ideolojik yapılar olması lazım. Buradaki ideolojik yapıdan kastım kapitalizm, liberalizm, sosyalizm, komünizm anlamında değil. O insanların karşısına hayatı ve kâinatı izah eden bir düşünceyle çıkmak lazım. İslâmcılığı bir kenarda bırakıyorum, muhafazakârlık dediğimiz Müslüman camianın cemaatçilikle veya demokratlıkla ortaya koymaya çalıştığı düşünce, o ideolojik formatlı düşüncelerin karşısında herhangi bir söylem oluşturabilmiş değil; böyle giderse oluşturabilmeleri de mümkün değil.

Hukukçuların reaksiyonlarından bahsederken Anayasa Mahkemesi üyeleri, hâkimler, savcılar üzerinde de duralım. Çoğu hâkim ve savcıların brifingler alarak hukuksuzluklara alet olduklarını gördük o dönem. Aynı zamanda da kendini baskı altında hissedip darbeci zihniyetin istediği doğrultuda kararlar verenler de olmuş olabilir. O dönem bu zihniyetin karşısındaki hukukçular kendi üzerlerinde somut bir baskı hissediyorlar mıydı; doğruları yazmaya, dillendirmeye korkuyorlar mıydı?

Öncelikle şunu söyleyeyim: ben hukuk fakültelerini bitirenleri veya hukuk mesleğini icra edenlerin hepsini hukukçu olarak görmüyorum. İyi bir hukuk teknisyeni olabilirler, uygulamacısı olabilirler; ama hukukçu demek, hukuku üreten demektir. Hukuk hakkın çoğuludur. Yani hakkı ifade edecek, hakkın muhatapları nezdinde onun izdüşümlerini görebilecek, gösterebilecek, uygulamaya koyabilecek bir düşünceden bahsediyoruz hukukçu derken. O dönem insanlar askerlerden brifing almaya koşma koşma gittilerse bunların hukukçuluğundan bahsedilemez. Yani inşaat teknisyeniyle o brifinge gidenlerin hukukçuluğu arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü o brifinglere başka sektörlerden insanlar da koşarak gittiler; dolayısıyla o insanlarla hukukçu diye tabir edilen hâkimler arasında bir fark görmüyorum ben. Burada brifinge katılanların şunu düşünmesi gerekiyordu: hukukla ilgili bir konu bizim başkasından brifing almamız gereken bir konu değil. Bu şuna benzer: bazı hâkimler hukuki ihtilafı bilirkişiye gönderirler. Senin burada varlık sebebin ne peki? Sen hukuki ihtilafı çözmek üzere görevlendirilmiş hâkimsin. Farklı bir alanda bilirkişilik gerektiriyorsa teknik anlamda bunu verebilirsin; ama bir hukuki ihtilafı bilirkişiye gönderen hâkim o alandaki hukuku bilmiyor demektir. Burada da sonuçta hukuki sonuç doğuran olayların brifingi veriliyor ve nihayetinde kendileri orada brifingi dinledikten sonra yönlendirilmiş olarak oradan çıkıyorlar. Bilgilendirme yönlendirmeye matuftur. Brifinge başlamadan 10. Yıl Marşı söyleniyor. 10. Yıl Marşı sadece bir marş değil ki; bu marş asker sınıfının diğer bütün sınıflar üzerinde bir nevi üstünlüğünü, tahakkümünü veya efendiliğini, birinci derecede oluşunu ifade eden bir marştır. Yoksa sadece Türkiye’de yaşayan tüm insanların bir marşı değil bu; bir sınıfın marşı. Biz bu durumu çok eleştirdik. Örneğin Sivas davası Yargıtay’dan bozulup döndüğünde hemen ilk duruşmada biz bir deklarasyon hazırlamıştık; o deklarasyonu da duruşmada hâkime ben okudum. Orada bu kararda imzası olan Yargıtay üyelerinin askerden, ordudan brifing almış olmaları nedeniyle bu adamların hukukçuluğundan ve hâkimliğinden bahsedilemeyeceğinden bahisle duruşmalara katılmama kararı aldık ve Yargıtay’ın o kararını kendi nezdimizde bir nevi yok saydık, hukuk dışı olarak saydık ve

brifinglere gidenleri de hukuk dışı insanlar olarak ilan ettik, böyle bir tavır ortaya koyduk.

Peki 'Çağrı Avukatlar Grubu' olarak 28 Şubat sürecinde nasıl mücadeleler verdiniz, ne zorluklar yaşadınız? Olaylara karşı tepkileriniz nasıldı?

Biz o noktada çok zorluk yaşamadık; ben çok rahat bir çalışma ortamı sergiledim. Şunun için zorluk olmadı diyorum: ben yıllardır hep genç hukukçularla çalışma yaptığım için orada canlı ve genç bir ekibimiz vardı; her yaptığımız davranış veya yöntem orijinaldi, daha önce yapılmamış şeyleri yaptık. Bu, olgun birikimin genç enerjile bütünleşmesi anlamında bir çalışmaydı. Burada bir zorluk olmadı. Sorun şurada oldu: Müslüman camianın avukatları 28 Şubat'ın etkisiyle sandığa gelmediler. Gelenlerin önemli bir kısmı veya cemaatlerin içinde önemli bir kesim karşımızda olan iki çağdaş gruba oy verdiler ve bunu da deklare ederek yaptılar. Hatta genç bir arkadaşımız orada karşı tarafa oy vereceğini ilan eden birisiyle tartışırken o kişi şunu söylemişti: 'yeni 28 Şubat'lar istemiyoruz'. Yani bize destek verirlerse yeniden 28 Şubat'lar olurmuş. Böyle bir zihin kirlenmesi, böyle bir zihin tasallutu bu insanların üzerinde net görülüyordu. Dolayısıyla 28 Şubat'ın hukukçular üzerinde, barodaki avukatlar üzerindeki etkisini de orada görmüş olduk.

Hukukçular Derneği'nden bahseder misiniz biraz?

Bu dernek en geniş anlamda bir çatı örgütü. Avukatların içinde ağırlıklı olarak bulunduğu, ama avukat olmayan hukukçuların da olduğu bir dernekti. 1999'a kadar gerçekten güzel çalışmalar yaptık, önemli davalarda savunma avukatlığı yaptık. Fakat 99'lara geldiğimizde, yani 28 Şubat gerçekleşikten hemen sonra aramızda bir tartışma yaşandı. O tartışmada dedim ki arkadaşlarıma: 'burası bir meslek grubu derneği mi olacak; yani avukatların ihtiyaçlarını karşılayan, onların sorunlarını karşılayan, konuşan, tartışan ve karşılayan bir yapı mı olacak; yoksa genç hukukçularıyla, avukatlarıyla, stajyerleriyle bir hukuk üretim merkezi mi olacak, hukuka katkılarının sağlanacağı bir platform mu olacak?'. Benim dışındaki büyük bir ekseriyet, 'burası bir meslek kuruluşu olarak kalsın'

dediler; yani avukatların ihtiyaçlarını karşılayan bir dernek olarak kalsın. ‘O zaman hayırlı olsun size’ dedik ve biz oradan ayrılarak 1999’da Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Grubu’nu kurduk; ve halen de çalışıyor, hukuk üretiyoruz. Hukukçular Derneği de şu an hâlâ avukatların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor. Bu da gerekliydi, yani böyle bir ortam da gerekliydi; fakat geldiğimiz noktada baktığımız zaman avukatların da ihtiyacını karşılamaktan pek uzak. Zaten avukatların ihtiyacını karşılamaya yönelik bir Baro var. Belki o baro zorlanarak veya teklifler yapılarak istenilen ihtiyaçlar karşılanabilir. Baroların her ne kadar ideolojik karakteri ağır bassa da birtakım ihtiyaçları oradan karşılatmak mümkün. Fakat hukuk üretme namına bir şey yapılacaksa, o bir meslek dayanışmasından ziyade bir gönüllü birliktelik; tarihe dönük, geleceğe dönük, diğer uluslara dönük hukuk çalışmalarının yapıldığı bir merkez olması gerekiyordu. Dolayısıyla 28 Şubat’ın tesirlerini ben avukatlar üzerinde bu şekilde de bir kere daha görmüş oldum. Yani o ağır baskı insanları biraz daha icramatik olmaya dönüştürdü. Tabii kolay değildir, herkesten aynı direnci beklemek gibi bir anlayışımız yok.

Siz 2004 yılındaki baro seçimlerinde aday oldunuz. Seçimleri kazanan grupsa ‘Önce İlke Grubu’ adındaki bir gruptu. O grubun açıkladığı bildiri, Atatürk ilke ve devrimlerini sahiplenme, laiklik gibi vurgular var. Bu vurgular aynı zamanda 28 Şubat’ta istismar edilen kavramlar. Barolar da bahsettiğiniz hukuk üretim mekanizmalarının dışında kalıyorlar.

‘Önce İlke Grubu’ zaten belli bir çalışma yapıyordu. Çağdaşlar da kendi içlerinde bir çatışma yaşıyordu, iki gruba bölünmüşlerdi ve bizi o kadar fazla önemsemiyorlardı, ta ki 2004’e gelene kadar. 2004’te büyük bir gürültü yaptığımız için bizi önemsediler. O seçimlerde daha fazla oy alabilirdik. Ancak bizim cephemizin, yani ‘Çağrı Avukatlar Grubu’na oy vermesini düşündüğümüz cephenin büyük bir bölümünün 28 Şubat’ta iradesi felç edilmişti. Neden iradesi felç edilmişti? Çünkü onlar cemaatsel anlamda çalışma yapan gruplardı; hukuk çalışmaları yapan gruplar değildi ve alan çalışması yapmıyorlardı. Hâlâ daha Türkiye’de hukukçular alan çalışması yapmıyorlar. Yani salt hukuka dönük, hukuk üretimine dönük bir

çalışma yapmıyorlar. İstanbul Barosu'na, Ankara Barosu'na bakın, ideolojik bir çerçevede siyasi çalışma yapıyorlar, hukuk çalışması yapmıyorlar. Sağ cenahta veya Müslüman cenahtaysa hukukçular siyasi partilerde yapıyorlar bu çalışmaları; ama bunların hiçbiri hukuk çalışması değil. Tamamen kendi geleceklarine ilişkin bir çalışma yapıyorlar. Öbür tarafta cemaatler ve mensupları var. Onlar da cemaatlerini güçlendirme çalışmaları yapıyorlar. Hukuk alanında alan çalışması yapan yok. Olmayınca ülkenin hukukuyla alakalı, geleceğiyle alakalı bir üretim yok. Sonuçta barolar da üretmiyor, biz de üretmiyoruz. Şimdi anayasa yapılacak, kimin elinde böyle dört dörtlük demeyelim ama elle tutulur bir anayasa taslağı var? Yok böyle bir taslak veya varsa bile o model kaç kişi tarafından paylaşıyor, belirsiz. En azından bugüne kadar oluşmuş bir ekol olmalıydı. İlle de tam anlamıyla kabullenilmesi gerekmeyen; ama söylediği zaman dinlenen bir ekol olması gerekiyordu. Hukukçular Derneği'nde 1986'dan bu tarafa çalışmalar yapılıyor. Aradan 25 sene geçmiş, bu dönem içerisinde elde edilmiş somut herhangi bir şey yok. Kitabı olan, makalesi, eseri olan hukukçu parmakla sayılacak kadar az.

Özellikle açıkladığı 18 maddelik kararlarla süreci domine etmiş bir kurum MGK. Sizin az evvel bahsettiğiniz bu kurum; yani biraz da MGK'nın yetki sınırları üzerinde duralım. Bu kurumun aldığı kararlar genellikle tavsiye niteliğinde olması gerekiyor mu? Fakat MGK'nın geçmişine baktığımız zaman farklı olaylarda yetki sınırlarının aşıldığını görüyoruz.

Anayasa'da yasama, yargı ve yürütme kurumları vardır. Bunlar birbirlerinin ayağına basmazlar; bu ilkesel düzeyde böyledir. Fakat kendini güçlü gören ötekinin ayağına basmaya çalışır. Bu durum ancak öteki tarafın güçlenmesiyle engellenir. Bu tarz kurumlar kendilerini en azından demokratik kurumlar olarak görüyorlarsa, hukuksuzluklar kısmen demokrasi kültürüyle engellenir. Sonuçta bu kurumlar bir milletin iradesiyle oluşmuş kurumlar olduğu için o millet iradesine hürmeten şekil almakla önlenir. Ancak bizde darbelerle gelen bir demokratik anlayış olduğu için burada palazlanan kurum, silahı elinde bulunduran, gücü elinde bulunduran bir diğerini kendine bağlı veya kendi etkisinde görmek ister. MGK

anayasal bir kurum, ancak MGK gerçekte asker ve sivil iradenin beraberce bir koordinasyonudur. Dolayısıyla asker ve sivil irade bir araya geldiğinde yönetime, yürütmeye emreder, yasamaya da emreder. Bu üç yasama, yürütme, yargı birliğine emredermediği gibi yürütmenin içerisindeki kurullar da diğer bağlı oldukları güçlere emreder. MGK yürütmeye bağlı bir kurum, Anayasa'daki ifadesi de bu; ama MGK içerisinde asker olgusu ağır, hükümetler zayıf olduğundan, beraberinde daha önceki yıllarda devlet başkanları veya hükümet başkanları MGK'yla ilgilenmemiş olduğundan bu boşluktan asker yararlanmıştı. 28 Şubat sürecinde Anayasa'daki 'tavsiye eder' ibaresi, 'bildirir'e dönüşünce mevcut halkın iradesi üzerine yüklenmeye başlanılmış oldu. Bildirmekle tavsiye etmek farklı anlamlar içerir; bildirdiğiniz zaman, *bunu yapacaklar* demektir. Aslında tavsiye bile edememesi lazım MGK'nın; sadece bir görüş ortaya koyar MGK, tavsiye de edemez. Nasıl tavsiye edersin ki? Tavsiye ettiğin zaman, karşıdaki o tavsiyeye uymak zorunda hisseder kendini. Sonuçta o *tavsiye niteliği* hükümet boşluğundan veya askerin tahakküm gücünden dolayı *bildiri niteliğine* dönüştü. Sonuçta ne oldu? MGK şimdi sivilleştirildi ve şu an fonksiyonu da yok; yani fonksiyonsuz hâle geldi.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri benzer bir yapıya büründü bu süreçte. DGM'ler bu süreçte nasıl bir fonksiyon üstlendiler; kendilerine ne rol biçildi ya da onlar kendilerine ne rol biçtiler; nasıl hareket ettiler?

DGM'ler adı üzerinde devletin güvenliğini sağlayan mahkemeler. Bir kere Devlet Güvenlik Mahkemeleri tabii hâkim ilkesine aykırı. Çift başlı yargı sistemi olduğu için yargı sistemine de aykırı. Sanıyorum Devlet Güvenlik Mahkemeleri 1971'de devreye girdi ve o dönem devleti koruma refleksi, içgüdüleriyle oluşturulan olağanüstü mahkemelerdi. Hâlbuki terör dediğiniz şeye karşı devleti koruma fonksiyonunun oluşturulması ayrı bir ihtisas gerektiren bir durum değil. Ceza Kanunu'nda normal fiillerin sadece terör saikiyle işlenmesi hâlinde cezayı arttırıcı hükümleri vardır, bu yeterlidir. Ancak DGM'lerin adının korkutuculuğundan yararlanılmak istendi burada ve devlete karşı suçları ayrıca yargılayabilen mahkemeler oluşturuldu.

Dindar camia da o dönemin failleri olarak görüldüğünden, bir anlamda terörist olarak mı yaftalandı?

DGM'lerde sadece dindar camia değil, farklı kesimler de yargılandı. Sistem karşıtı düşüncedeki kişiler terör kapsamına ancak DGM'lerin zorlamalarıyla girerlerdi. Bir de bu mahkemeler içerisinde hâkim sınıftan olmayan askerler vardı. Bu da çok büyük yanlıştı; daha sonra Avrupa Birliği'nin baskısıyla o asker üyeleri çıkardılar. Fakat bu değişiklik DGM'leri sivilleştirmedi. Sadece üyeler sivilleşti, mahkemeler değil. Daha sonraları mahkemenin ismini değiştirdiler, özel yetkili ağır ceza mahkemesi oldu adı. Niye özel yetkili; onu da anlamak mümkün değil. Özel yetkili olduğu zaman bir nevi ihtisas mahkemesi oluyor. Bir kere böyle bir ayırım bile yargılanan insan tarafında bir güvensizlik oluşturuyor. O yanlış hâlâ sürdürülüyor.

Başörtüsü konusuna gelirse, o dönemde mağdur durumdaki hanımlar mahkemelere başvurduklarında bazı hâkimler o başörtülü hanımlar lehine karar vermek istediler. Sonuçtaysa teker teker buldukları yerden uzaklaştırılıp sürüldüler.

Tabii, sürüldüler. İdare Mahkemesi hâkimleridir bu kişiler. Bazı okulları, yönetimleri, rektörlükleri şikâyet eden kız çocuklarının davalarında gerçekten hukuka uygun karar veren hâkimler. Bu mahkemelerin hepsini dağıttılar ve hâkimleri çok farklı yerlere sürdüler, bu vaka doğru.

Yani bu süreçte dik durmaya çalışıp bugünlere katkıda bulunmuş kişiler bu insanlar.

Tabii, mesela bakın, ÖSYM kılavuzunda katsayıyla oynadıkları sene çok az kişi bu duruma dava açtı. Bunların bir tanesi benim. Kendi kızıyla ilgili dava açmışım; ama o dönemde katsayı zulmüne karşı çok az kişi dava açmıştı. Bir başka örnek; İstanbul Üniversitesi başörtülü olarak okula girilemeyeceğine dair bir genelde yayımladı ilk defa. Hemen akabinde Beyazıt'tan Çapa'ya büyük bir yürüyüş düzenlendi. O yürüyüş esnasında genelge kaldırıldı. Çok büyük bir tepki oluşmuştu o zaman. Öğrencilerin yanına halkın da karıştığı görülmüştü. O tepki sürdürülseydi o genelgeyi koyanlar daha zor durumda kalacaklardı. Ancak hemen genelgeyi tedbiren geriye aldılar; bu da ertesi gün düzenlenen yürüyüşe öncekinde katılan kız öğrencilerin çok büyük bir kısmının katılmamasına neden oldu. Bu kişiler cemaatler tarafından engellendi. O öğrencilere bir şeyler

söylenerek konjonktürü değerlendirmek istediler. Ondan sonra da bu direniş çok az bir kız çocuğu üzerinde ve bir de o dönem Mazlum-Der'deki genç avukatların üzerinde kaldı. Bu sorumluluğu o az kesim ve o genç avukatlar güzel bir şekilde sürdürdüler. Takdir edilir ki böyle küçük bir mücadele zemininin Türkiye çapında başarı kazanması mümkün değildi. Kaldı ki bunun siyasi iradeyle de mutlak suretle desteklenmesi gerekiyordu. Nitekim şu anki siyasi irade katsayısı kaldırdı; ama bunu kaldırabilmek için Ergenekon'u yargılıyor. İşte 28 Şubat sürecinin sonrasındaki askerî iradenin büyük bir kısmı Ergenekon'la beraber içeride. Dolayısıyla böyle bir girişten sonra bu yapılabildi. 28 Şubat'ta kız çocuklarının bu hareketini, gençlerin bu hareketini, avukatların bu savunmalarını destekleyecek bir siyasi irade yoktu, kitlesel bir irade de yoktu. Herkes mağdurdu ama bunların büyük bir kısmı ezilmişliğin veya gelecekle ilgili hesabın etkisi altında bir direniş ortaya koyamadılar. Dolayısıyla bunun hesabı yıllar sonraki siyasi iradeye bırakıldı.

Sizin de o dönemde İmam-Hatip'te okuyan çocuğunuz vardı; aile içinde nasıl yansımaları oldu bu sürecin?

Benim İmam-Hatip'te okuyan iki kızım vardı. Onlar İmam-Hatip'ten mezun oldular, üniversitelere gittiler; ama büyük kızım üniversitede okutulmadı. Konya'da okurken ceza aldı, kaydı silindi. Kıbrıs'a gönderdik, Kıbrıs'ta da okutmadılar. O okuyamadı; ama diğer kızım -bir şekilde- gizli saklı, sabah saat altı buçukta, yedide okula girerek Ankara İlahiyat'ı bitirebildi. Çok insan, çok aile mağdur oldu; ama biz bu mağduriyeti çocuklarımızı fikrî üretilere, okumaya yönelterek, çevre ilişkilerine yönelterek değerlendirmeye çalıştık. Tabii Türkiye'de her aile benim kadar, benim çocuklarım kadar şanslı değildi. Bazılarında önemli buhranlara neden oldu. Bir kısmı yurtdışında okumak, oradan diploma almak zorunda kaldı. Tabii yurtdışına gidenler de çok zahmet çektiler, çok büyük sıkıntılar çektiler; ama gidemeyenler, o kızlara farklı bir alan açmayanlar da daha farklı büyük zorluklar yaşadılar. O insanların, o çocukların, o kızların dünyaları karardı, gelecekleri karardı. Bu böyle bir süreçti. Yaşanması gerekmiyordu belki; ama sonuçta yaşadık. Asıl olan bundan sonraki süreci nasıl değerlendirebileceğimize.

Tarih dönemseldir, tekerrür özelliği vardır. Ya bunu tekerrür ettirmemek için önlem almak gerekir ya da tekerrür ettiği zaman dik durmak gerekir. Dik duramayanlar daha çok mağdur oldular; ama direnenler geriye doğru hayatlarında önemli işaret taşları bıraktılar; ben böyle düşünüyorum. Dolayısıyla gelecekte konuşulacak olan o işaret taşlarıdır. Ben o işaret taşlarını 'yaşayan sünnet' olarak değerlendiriyorum. Asr-ı Saadet'ten bu tarafa verilen mücadelede her zaman Allah'a yakın salih amel sahibi, dik duruşlu insanlar vardır ve bundan sonra da olacaktır. Asıl olan o zeminlerin insanı olmaktır, o zeminlerin sahibi olmaktır. Öteki türlüünü herkes yapar; o bir sıradanlıktır, ama insanların kendi onurlarını koruma noktasında bu sıradanlığın dışına çıkmaları lazım. Türkiye'deki entelektüel birikim bu sıradanlığın dışına çıkmakta zayıf kaldı; özellikle de 28 Şubat sürecinde. Hâlbuki 80 İhtilali'nde öyle değildi. 80 İhtilali'nden sonra Türkiye'de çok büyük bir okuma gayreti başladı. Ben o zaman yayıncıydım; sadece Diyarbakır'a bin tane kitap gönderirdim her çıkan kitabımdan. Batman'a 400 tane gönderirdim ve kitaplarımızı 5 bin basardık. Şimdi o tip kitaplar beş yüz kadar ancak basılabiliyor. Postmodern darbe sürecinde insanlar kademeli olarak bir irtica paranoyasıyla, hukuki yaptırımlarla karşı karşıya bırakıldılar. Dolayısıyla insanlardaki gelecek endişesi bu mücadele zeminlerinden onları uzaklaştırdı.

Bu süreç gençleri daha az siyasi olmaya yönlendirdi.

Tabii, 80'lerde Dev-Genç yerine Sev-Genç zihni oluşturulmuştu. 28 Şubat sürecine gelindiğinde zaten eski ideolojik formatlılık kalkmıştı, yerine de bir insan hakları retoriği tam olarak oluşturulamamıştı. Hani o kalktı ama onun yerine başka bir direnç sağlayıcı mekanizmamız, düşünsel veya ameli bir mekanizmamız olsaydı, o zaman 28 Şubat'ta bu kadar dayak yemeyebilirdik, ama bu da yapılmadı. Yani Özal döneminin getirdiği rehavetle 28 Şubat sürecinde çok fazla baskıldık. 80'lerle 28 Şubat dönemi arasındaki bu ayrım çok önemlidir. Bundan sonraki döneme bakın şimdi Ergenekon yargılanıyor, birçok pürüz ortadan kaldırılıyor, insanların birtakım değiştirilemez olarak gördüğü olumsuzluklar değiştirilmeye çalışılıyor. Bu iyi bir sonuç; ama gelecek açısından buradan birtakım

ilkeler, buradan birtakım mücadele zeminleri üretmezsek sonuçta geleceğimiz yer ne olacak? Tekrar bir 28 Şubat olacak.

Bugün geldiğimiz noktada hâkimiyeti elinde bulundurmakta araç olarak kullanılan bazı kurumlar dönüşüyor, dönüşmek üzere ve bununla birlikte hâlâ dönüşmeyen bazı kurumlar var. Danıştay, Yargıtay, HSYK diyoruz; belki barolar da bunların içerisinde. Olumlu manada dönüşümler yaşanmasına rağmen hâlâ kat etmemiz gereken bir sürü yol var sanki. Mesela yeni bir anayasa yapılacak; ancak bazı kurumlar buna engel teşkil edecek tehlike oluşturuyorlar, böyle bir çıkarım doğru olur mu?

Kesinlikle bu tarz kurumlar tehlike oluşturuyorlar. Çünkü hiç kimse bulunduğu mevziden bir adım geri atmak istemeyecektir. Hâlbuki insanlık onuru bir masa etrafında oturanlar açısından baktığımızda 'bir sen bir ben onuru'dur. Yani diğerini ötekileştirmeden hakların ortak paylaşımının olmasıdır. Ancak kişisel çıkarlar veya örgütsel çıkarlar insanların hak ve adalet duygularının önüne geçebilmektedir. Hele bir de bu alışkanlık hâline gelmişse bu tamamen böyledir. O hâlde anayasa çalışmalarında bir kere bunun varlığını herkes bilir; ama yapılacak anayasa hiçbir kesimin bir diğerine dayattığı bir anayasa olamaz. Böyle bir şey olduğu zaman Türkiye yeni bir anayasa şansını da yitirmiş olacaktır. Belki yeni yapılacak anayasa çok mükemmel olmayacak; ama bir uzlaşma anayasası olabilir. Bugüne kadar bu anayasadan en üst düzeyde nemalananlar mevzilerini çok fazla terk etmek istemeyecekler; ancak o zeminleri buna sevk etmek yani ötekileştirme düşüncesinden ayrı koyabilmek için Türkiye'de yapılacak başka işler var. Mesela insan hakları mücadelesinin çok farklı zeminlerde yürütülmesi gerekiyor. İnsan haklarında, hayvan haklarında, engelli haklarında, hasta haklarında, bağımlılıklara karşı mücadelede, bütün her alanda ötekini kendi gibi sayacak düşüncelerin oluşacağı zeminler gerekiyor. Bu zeminlerin baskısı olmadan, bu zeminlerin yönlendirmesi olmadan, bu zeminlerin belirleyiciliği olmadan siyasi bir arenadan mükemmel bir anayasa beklemek safdillik olur. Türkiye bu aşamaya gelemedi bir türlü. Çünkü bu zeminler çok kısa sürede politikleşebiliyor. Politikleştiği zaman da o politik arena böyle bir insan hakları

zeminini beslemekten uzak kalıyor. Çünkü o politik arena ister iktidar olsun, ister muhalefet olsun, Türkiye'deki politik düzey gereği kendini hep o bulunduğu konumda iktidar görüyor ve geriye dönüp bu insan hakları mücadelelerine olumlu yaklaşmıyor, onlarla bütünleşmiyor. Bütünleşmeyince insan hakları mücadelesi bir tarafta, politik mücadele bir tarafta kalıyor. Dolayısıyla biz bir türlü bu kültürü yakalayamadık. Bunun için yapacağımız çok şey var. Burada görev en çok da hukukçulara düşüyor; yalnız icramatik hukukçulara değil, hukuk üretecek hukukçulara; hak kavramının aynı zamanda bir pay anlamına geldiğini bilen, her haktan herkesin aynı oranda pay sahibi olduğu düşüncesine inanan hukukçulara ihtiyaç var.